

Niet willen of niet kunnen?

Over inclusieve cultuur, jeugdwerk en sport

↘ JOZEF DE WITTE

Dit artikel behandelt de verplichtingen én de uitdagingen die uitgaan van de antidiscriminatiewetgeving en van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Ook de sector van Cultuur, Jeugdwerk en Sport wordt daarmee aangesproken. Zullen zij de handschoenen opnemen en vooral de uitdaging aangaan, of zich louter schikken naar de verplichting?

DE BELGISCHE ANTIDISCRIMATIEWETGEVING EN HET VN-VERDRAG

Sinds 2003 is discriminatie op grond van handicap in België bij wet verboden. Deze wet van 2003 werd intussen vervangen door de wet van 10 mei 2007, en Vlaanderen heeft voor zijn materies (waaronder net cultuur, jeugdwerk en sport) zijn eigen Vlaams gelijke behandelings- en gelijke kansendecreet van 10 juli 2008. Sinds de wet van 2003 is het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (Centrum) ook bevoegd voor handicap. Net als voor andere discriminatiegronden heeft het Centrum hierin drie taken: individuele meldingen van discriminatie behandelen (wat reactief is); informeren, sensibiliseren en vormen rond handicap; en aanbevelingen formuleren om tot een betere regelgeving te komen (deze laatste twee taken zijn proactief).

Sinds december 2006 is er ook het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, dat op 2 juli 2009 door België werd geratificeerd, na ratificatie in elk van de deelparlementen. Dat VN-verdrag voegt geen nieuwe rechten toe aan de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, maar verbijzondert wat die universele

rechten betekenen als het om personen met een handicap gaat. Het loont de moeite om in het artikel 2 van dat VN-verdrag te lezen hoe men één en ander definieert. Discriminatie op grond van handicap wordt gedefinieerd als *'elk onderscheid en elke uitsluiting of beperking op grond van een handicap dat of die ten doel of tot gevolg heeft dat de erkenning, het genot of de uitoefening, op voet van gelijkheid met anderen, van de mensenrechten en fundamentele vrijheden in het politieke, economische, sociale, culturele of burgerlijke leven, of op andere gebieden, aangetast of onmogelijk gemaakt wordt. Het omvat alle vormen van discriminatie, met inbegrip van de weigering van redelijke aanpassingen.'* Er staat in het verdrag ook te lezen wat men bedoelt met 'universeel ontwerp': *'ontwerpen van producten, omgevingen, programma's en diensten die door iedereen in de ruimst mogelijke zin gebruikt kunnen worden zonder dat een aanpassing of een speciaal ontwerp nodig is. Universeel ontwerp omvat tevens ondersteunende middelen voor specifieke groepen van personen met een handicap, indien die nodig zijn.'*

EEN RADICALE BENADERING

Elke keer ik deze bepalingen opnieuw lees, valt het mij op hoe *'radicaal'* dit VN-verdrag is, hoe het naar de *radix*, naar de wortel gaat. Het verdrag vertrekt van een nieuwe definitie van handicap, als voortvloeiend uit de wisselwerking tussen personen met functiebeperkingen en sociale en fysieke drempels die hen beletten ten volle, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving. Het gaat lang niet alleen om hoe gebouwen eruitzien: het gaat ook over sociale drempels, het gaat over producten, omgevingen, programma's en diensten. Die dan nog door iedereen in de ruimst mogelijke zin moeten kunnen worden gebruikt zonder dat een aanpassing nodig is. Het verdrag vraagt dat zij die programma's en diensten ontwerpen en aanbieden hun huiswerk opnieuw maken, en van meet af aan zorgen dat iedereen hun programma's en diensten kan gebruiken, op voet van gelijkheid. En het verdrag stelt dat dit geen *'gunst'* is, maar dat het een recht is.

Dat is inderdaad zeer verre gaand. Of toch niet? Misschien vergeten we hoe vroeger een hele reeks programma's en diensten als bij toeval alleen op mannen waren afgesteld, en dat er meer dan honderd jaar emancipatiestrijd nodig was (en tot op vandaag nodig is), inclusief een VN-verdrag over de gelijke rechten van vrouwen en mannen in 1979, om duidelijk te maken dat vrouwen ook mensen zijn, en dat hen geen mensenrechten kunnen worden ontzegd louter omwille van hun geslacht. Wat vandaag in ons land redelijk evident klinkt – dat vrouwen op voet van gelijkheid met mannen kunnen genieten van de mensenrechten en fundamentele vrijheden in het politieke, economische, sociale, culturele of burgerlijke leven – was dat tot voor kort helemaal niet. Waarbij er overigens tot op vandaag in ons land nog minstens enige weerbarstigheid is om alle programma's en diensten zo te ontwerpen dat ze geen hindernissen bevat-

ten voor vrouwen. Waarbij de rechten van vrouwen in andere landen nog flagrant met de voeten worden getreden, en dat dit toch niet altijd aanleiding geeft tot een krachtadig diplomatiek offensief vanuit ons land.

IN HET BELANG VAN INDIVIDUELE PERSONEN ÉN VAN DE SAMENLEVING

Elk is het erover eens dat gelijke rechten voor vrouwen een schitterende zaak zijn voor de gehele samenleving. Net zo is het met gelijke rechten voor personen met een handicap. Gelijke rechten voor personen met een handicap zijn een goede zaak voor iedereen, en wel om meerdere redenen. Mensen met een handicap zijn mensen met talenten, vaardigheden, ambitie, dromen en wensen ... én met toevallig ook een beperking. We kunnen het ons noch economisch noch maatschappelijk permitteren om een dergelijk reservoir van talent en vaardigheid niet aan te spreken: denk alleen maar aan Stephen Hawking. En negatief geformuleerd: hun ambitie, dromen en wensen geen enkele kans bieden, hen fnuiken in hun persoonlijke ontwikkeling zal als een boemerang naar ons terugkeren: hun terechte frustratie zal zich vertalen naar onvrede, naar rebellie of juist naar afhaken (en ziek zijn, en...). In alle gevallen zullen we daarvoor als samenleving de prijs betalen. Toegankelijkheid is een goede zaak voor iedereen: een heldere en eenvoudige website helpt ook mij om er mijn weg in te vinden; een publieke ruimte zonder obstakels komt iedereen goed van pas (ook wie met een buggy op stap gaat, de skiër die een been brak, de oudere die wat minder goed te been is. Dienstverleners met aandacht voor verschillen zullen ook rekening houden met mijn eigenheid, en dat komt ook mij goed van pas. De volledige participatie van personen met een handicap aan alle aspecten van het maatschappelijke leven leert elk van ons hoe om te gaan met personen met een handicap, vergroot mijn professionaliteit in hoe om te gaan met verschillen, terwijl segregatie tot het omgekeerde leidt.

Als dat zo duidelijk is, wat is dan de weg ernaartoe? Het VN-verdrag is een uitgelezen kans om onze producten, omgevingen, programma's en diensten te herdenken. Het is een opportuniteit, geen bedreiging. Een opportuniteit om na te denken over échte innovatie, en dat komt dan mooi uit: hoor ik niet telkens opnieuw dat innovatie de enige manier is om onze toekomst te garanderen? De kunstensector is bij uitstek een creatieve sector, die gewoon voor een schitterende uitdaging staat: zijn creatief reservoir aanspreken en benutten om nieuwe wegen te bewandelen. Om niet bang te zijn om minstens te proberen (wie bang is krijgt slaag), en dus af en toe op zijn bek te gaan. Om ook in deze de maatschappij een beetje de weg te wijzen (de wereld te redden?). Het is de sector waarvan je toch als laatste zou verwachten dat hij gewoon afwacht, slechts het minimum doet, zich louter probeert in te dekken tegen claims ...

ONDERHANDELEN IS DE BOODSCHAP

Dat is een werk van lange adem, dat net daarom meteen moet beginnen. En wat dan intussen? Intussen moet men zorgen voor 'redelijke aanpassingen': die aanpassingen die zich opdringen zolang producten, omgevingen, programma's en diensten nog niet toegankelijk zijn, en die zorgen dat personen met een handicap ook vandaag al – met hulpmiddelen – kunnen participeren. De term 'redelijke aanpassingen' is eigenlijk een heel interessante term, die een uitnodiging is tot onderhandeling, tot praten met elkaar. Daar schort het nog te vaak: men stapt niet in een onderhandeling, maar men meent de zaak te kunnen klaren door van elke kant berichten te sturen. Onderhandeling vergt een echt tweezijdige communicatie, waarin men meteen kan toetsen of men wel begrepen is, of men het wel goed begrijpt. Voorwaarde voor dergelijke onderhandeling is een minimum aan vertrouwen: het vertrouwen dat de andere ter goeder trouw is, maar evengoed vertrouwen in zichzelf en het vertrouwen dat er een oplossing kan worden gevonden. Natuurlijk kan een onderhandelde oplossing nooit tegen de wet ingaan, maar de wet alléén is niet genoeg om tot oplossingen te komen. Om tot oplossingen te komen moet er oog zijn voor de belangen – de legitieme belangen – van beide partijen, en moet elke partij ook denken aan het welbegrepen eigenbelang op lange termijn. Een afweging tussen de draagkracht van een organisatie en de ondraaglijkheid om omwille van een handicap uitgesloten te zijn. Een oplossing mag geen onevenredige belasting betekenen voor de persoon die de maatregel moet treffen, zo zegt de wet: de persoon met een handicap moet die grens erkennen. Maar evengoed moet de dienstverlener erkennen dat de persoon met een handicap een belang heeft: gebruik te kunnen maken van zijn dienst. Eigenlijk moet de dienstverlener in de allereerste plaats gevleid zijn dat zijn dienst gevraagd, gewild en gewenst is! Een onderhandeling betekent geven en nemen, betekent ook hier weer creatief zoeken naar mogelijke oplossingen, die oplossingen tegenover de legitieme belangen van beide partijen afwegen, een afspraak maken én er zich loyaal aan houden.

HET WERK IS NOOIT AF

Zowel het zoeken naar universeel ontwerp als het zoeken naar redelijke aanpassingen is iets wat nooit af is, nooit af zal zijn, en minstens om twee redenen. Eerste reden: omdat we als mensen en als samenleving die fantastische neiging hebben om de lat steeds hoger te leggen. Omdat wat we vandaag nog als 'aanvaardbaar' beschouwen, dat morgen niet meer is. En dus is elke oplossing er één 'voor zolang het duurt'. Dat heeft tegelijk ook iets geruststellends: we hoeven ons hoofd niet te breken over ultieme, finale, voor altijd en voor iedereen geldende oplossingen. We mogen ons beroepen op 'voortschrijdend inzicht', want daar komen we verder mee vooruit. Al doende leert men, al niets doende leert men niets: beter vandaag iets te doen dan helemaal niets. Twee redenen: omdat morgen door de stand van wetenschap en techniek méér mogelijk zal zijn dan vandaag, waardoor morgen 'redelijk' kan worden wat vandaag

onredelijk is. Wat vandaag mogelijk is dankzij gsm en internet was dat gisteren niet, en dat voorspelt alleen dat er morgen nog véél meer zal mogelijk én redelijk zijn.

WORTEL EN STOK

Een benadering van de wortel dus: mensen aanzetten, warm maken, enthousiasmeren, wijzen op hun eigen belang. Hen wijzen op wat ook een morele plicht is: een bedrijfsleider wiens medewerkers niet openstonden voor medewerkers met een handicap stelde hen de vraag: 'als jullie zélf een zoon of dochter met een handicap zouden hebben, hoe zouden jullie dan willen dat hij of zij behandeld wordt?'

Een benadering van de stok: wie niet horen wil, moet voelen. Er kan geen sprake van zijn dat wie de wet aan zijn laars lapt vrijuit kan gaan. Soms is er niets zo goed als een stevige veroordeling om een mentaliteit te wijzigen, om te herhalen dat wie weigert om serieus te onderhandelen niet vrijuit gaat. Om de stielbedervers met de vinger te wijzen, en net daardoor niet het imago van een hele sector in het gedrang te brengen.

OVER DE AUTEUR

Jozef De Witte is sinds 2004 directeur van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, dat sinds 2003 ook bevoegd is voor discriminatie op grond van handicap en in 2011 een bijkomende opdracht kreeg om als onafhankelijk mechanisme de uitvoering van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een beperking te bevorderen en te verzekeren.